

РОЗДІЛ 1

ДВАДЦЯТЬ ДВА МІШКИ ЦУКРУ

Вересень 1916 року

Чернігів, із Котів¹ — до берега Десни

— **А** раніше ви припхатися не могли?
— Тобі, дядя, не один чорт? Ти ж на посту, все одно не спиш.

Немолодий вартовий з нашивками єфрейтора зняв з плеча берданку². Зробив це спокійно, навмисне повільно, немов виконував театральний етюд. Дуло наставив на запряженого в ломового воза битюга, показово клацнув затвором.

— Еге, на посту, — мовив у тон. — І зараз на правах вартового застрелю тебе, такого нахабного. Мені за це нічого не буде. Або буде — у місто відпустять. До дівок у бордель.

---

¹ Місцевість на північ від офіційної межі Чернігова, від назви однойменного села. В околицях розташована «казармена ділянка» — комплекс гарнізонних споруд. В описаний час на території казарм перебували переважно мобілізовані, які проходили недовгий вишкіл перед відправкою на фронт. (*Тут і далі прим. авт., якщо не вказано інше.*)

² Однозарядна гвинтівка, розроблена американським полковником Хаймом Берданом. Була на озброєнні Російської імператорської армії під час Першої світової війни, використовувалася для озброєння мобілізаційного резерву. Найпоширенішою була модель 1870 року.

— Не знаєш ти караульного статуту, дядя. Поганий з тебе вояка. Гляди, не до дівок підеш. На губу¹. Чи взагалі під трибунал.

То пригрозив вусатий унтер-офіцер. Заступивши коня, він став перед дулом, випнув груди вперед і запхав руки глибоко в кишені. Його слова збентежили вартового. Він глянув на свою гвинтівку, мовби з нею справді було щось не так. Затим обмацав поглядом по черзі кожного з трійці. Зиркнув на коня, найбайдужішу істоту серед прибулих. Нарешті — на місячне, рясно всипане зорями небо, що дозволяло очам звикнути до ночі швидко й не дати нікому приспати, обдурити себе. З вартовим на посту може не коритися навіть старшому офіцерові, а тут — унтер паршивенький.

— Ти, червивий, мене судитимеш?

— Не я, дядя. Військовий трибунал. Польовий суд, за законом воєнного часу, — впевнено повів унтер. — Ну, застрелиш ти мене здуру. Так ось вони, — кивнув через плече на товариство, — порснуть у різні боки, що твої горобці. Ніхто не хоче підставляти лоба під дурну кулю. На фронті такого добра німаки відсиплють щедро. Тепер гляди, дядя. — Унтер ступив крок уперед, не виймаючи рук. — Доведеться тобі начальству рапорт писати. Без цього ніяк. Хлопців, оцих, що зі мною, допитають неодмінно. Тікати вони не збираються, дезертирів швидше розстріляють, ніж тебе.

— Мене? — Вартовий уже нічого не розумів.

— Тебе, дядя, тебе. Тут є аж двоє свідків, котрі скажуть: стояв ти на посту біля складів зі стратегічним запасом продовольства, а дуру свою, — кивок на берданку, — не зарядив. Статут забув, інструкцію. Патрон має бути в патроннику. За таке в наш час трибунал.

---

¹ Гауптвахта.

— Ще й не за таке, — озвався з-за спину унтера ще один солдат.

— Тобі тут нудно стояти — так ми самі нудимося без діла. І начальство, бач, нудиться. Коли дали коняку, тоді й прибули. Служба, дядя. В тебе і в нас. Ніхто нас ні про що не питає вже два роки.

— Третій пішов, — додав ще один служивий, той, який примостився на передку й досі тримав віжки.

— Тьфу на вас. — Вартовий роздратовано сплюнув. — Морочите голову. Нічого, дай Бог, скоро в теплушки — і в Галіцію. Там на вас окопні воші зачекалися.

— А ти такий герой, що справді думаєш: пристроївся тут у тилу, біля складів, і тебе миша не вкусить?

Руки унтера повільно виринули з кишень галіфе.

Вартовий так само повільно підняв гвинтівку.

Дуло тепер дивилося на нього.

— Що тут таке серед ночі, мать вашу!

Вартовий розвернувся на різкий грубий голос, виструнчився, взяв берданку на караул. Унтер і двоє прибулих із ним солдатів стали купно, дружно козирнули невисокому пузатому фельдфебелю. Той виринув з-за рогу, йшов неквапно, перевальцем, так зазвичай тримають себе господарі території та становища. На ходу фельдфебель застібнув комірець кітеля, поправив пасок під пузцем і торкнувся револьверної кобури. Жести були радше армійською звичкою, ніж виявом погрози.

— Що сталося, Ковальчук? — запитав вартового.

— Так ось же, пане фельдфебелю, припхалися на ввірений мені об'єкт серед ночі, без документів, ще й при зброї...

— Зброї в нас нема, — відрізав унтер. — Поки проходимо вишколи, за межами казарм не належить. А ви, пане фельдфебелю, краще перевірте, чи не спить ваш Ковальчук на посту.

— Я не спав! — Заперечення звучало злякано.

— Тихо обоє! — гримнув фельдфебель. — Ти, унтере, мені тут не вказуй, бо я для тебе так само правильні слова знайду. Доповідай, як треба.

Прибулий знову кинув руку до козирка.

— Унтер-офіцер Переволоченського піхотного полку Дуров!

— Рядовий Пархоменко!

— Рядовий Сельюк!

— Фельдфебель Винокуров, — відчеканив той за статутом, знову спростив тон. — Чого ти викаблучуєшся, Дуров? Тебе мобілізували з заводу Фельдмана¹. Ти там у цеху стежив, як кишки миють. Цілий майстер, туди твою... Думаєш, як кишкомий, так дуже розумний? Гарикатися з вояками при виконанні тебе ще не відучили?

— Винуватий, пане фельдфебелю. Більше не повториться.

— А більше й не треба, Дуров! За мною, кроком руш! Ковальчук!

— Так точно! — Вартовий знову виструнчився.

— Гляди в мене тут! — Винокуров суворо покивав пальцем.

— Так точно! — повторив вартовий і знову наставив берданку на солдатів.

Унтер і фельдфебель завернули за складський сарай. Трохи далі в місячному сяйві майоріла невеличка, збита з широких дощок караулка. Вони пройшли ще далі, минули дерев'яний нужник. І вже коли зайшли далеко в тил, фельдфебель просичав:

— Мені тут ще цирку бракувало! Робити нема чого!

— Ти, Вась, краще своїх солдатиків дрочи, — огризнувся унтер. — Густо балакають. Їм кажеш — зви старшого, бігом марш, а він тебе ще й переговорює.

— Не має права залишити пост.

¹ Кишково-мийне підприємство у Харківській губернії.

— А сказати, де старший сидить, — повинен. Де такі грамотні солдати понабиралися?

— Там же, де ти знайшовся. Ти, Дуров, мені за цього віслюка додатково винен. Навмисне так усе перетасував, аби сьогодні саме Ковальчук заступив. Напарник його в караулці спить — теж я влаштував. Усе, як домовлялися. Так що, братець, позолоти.

Фельдфебель простягнув розчепірену п'ятерню.

— Отримаєш, як завжди. — Унтер легенько хлопнув по ній своєю розкритою долонею.

— Дулю з маком твоєї матері... — Винокуров не забрав руку. — Зараз я більше ризикую. Просив тебе — не жени коней, не треба так часто. Гляди, тут уже жандарми крутилися. Нюхають, нюхають, чотири випадки від кінця липня.

— Не можу, та й тобі не вигідно, — сказав Дуров. — Є наказ. За тиждень на фронт, усе, навчилися. Будемо прощатися, дядя. Як кажуть музиканти, зараз зіграємо з тобою прощальний акорд. Та й нема в мене зараз грошей. Сам же знаєш, вони, — кивок за спину, — наперед не платять. Усі розрахунки на місці.

Фельдфебель потер правицею пuzце.

— Погана новина.

— Сам в окопи не рвуся, — підхопив унтер. — Зараз ніхто вже не рветься. Не те, що два роки тому. Кричали *уря-уря...* — У його відтворенні звук нагадав качине крякання. — А німець-перець, бач, виявився не таким простим.

— Дав же государ своєму родичу¹ під сраку в Галіції², — заперечив Винокуров. — Може, й війні скоро кінець. Поки доїдете, кайзер лапки складе.

¹ Російський імператор Микола II був родичем німецького кайзера Вільгельма II по лінії дружини. Це не завадило їм воювати один проти одного.

² Улітку 1916 року на Південно-Західному фронті російська армія перейшла в наступ, відвоювавши залишену раніше частину Галичини і всю Буковину. Операція увійшла в історію як Брусилівський прорив. Після перемоги почалися розмови про повний розгром Австро-Угорщини.